Hierarchia norm prawnych

Hierarchia norm prawnych

W trakcie dotychczasowych rozważań podniesione zostało już, że prawo stanowi przykład systemu, uporządkowanego i niesprzecznego zbioru norm, zredagowanych w postaci przepisów prawnych, obowiązujących w danym miejscu i czasie. Należy dodać, że system ten jest charakterystyczny dla każdego państwa, co nie znaczy, że nie pozostaje w interakcjach z systemami innych krajów. Przytoczony został choćby przykład recepcji prawa obcego jako jeden ze sposobów powstawania prawa. O zależnościach pomiędzy porządkami prawnymi różnych podmiotów międzynarodowych w kontekście współpracy między nimi i prawa wspólnotowego będzie mowa później.

Wracając do kwestii indywidualizmu państwowego systemu prawa warto zwrócić uwagę na cechy systemu jako takiego. Aby można mówić o takowym pomiędzy jego elementami (abstrakcyjnymi i generalnymi normami) musi zachodzić szereg zależności. W doktrynie prawa dzieli się je na związki formalne (tworzenie norm przez jeden podmiot w ramach jego kompetencji), treściowe (jednolitość języka prawa, powiązania logiczne pomiędzy elementami, istnienie wspólnej podstawy aksjologicznej) oraz hierarchiczne. I tej ostatniej grupie powiązań warto się bliżej przyjrzeć.
Piramida aktów normatywnych w Polsce

Hierarchię norm w Polsce trafnie obrazuje tzw. piramida aktów normatywnych. Akt znajdujący się wyżek jest nadrzędny w stosunku do znajdujących się niżej, co znaczy, że akt podrzędny nie może być z nim sprzeczny. W razie kolizji norm stosuje się zatem postanowienia aktu wyższego (z łac. lex superiori derogat legi inferiori). Podstawą tego wyznacza art. 87 Konstytucji RP z 1997 r. Przedstawione elementy piramidy są przykładami aktów o charakterze powszechnie obowiązujących. Należy od nich odróżnić tzw. akty wewnętrznie.
Poszczególne źródła prawa powszechnie obowiązującego w Polsce
a. Konstytucja i ustawa o zmianie konstytucji

Ustawa zasadnicza stanowi zwieńczenie piramidy, co świadczy o jej najwyższej mocy prawnej. Wszystkie inne akty normatywne muszą być z nią zgodne. Konstytucja zawiera najważniejsze postanowienia co do zasad ustrojowych i organizacji naczelnych władz państwa oraz podstawowe prawa i obowiązki człowieka i obywatela. Wyróżnia się w niej takie cechy szczególne jak: nazwa (ustawa, ale zasadnicza!), tryb powstawania oraz obwarowany dodatkowymi warunkami tryb zmiany. Zgodnie z art. 235 ust. 4 Konstytucji RP niezbędne jest do tego quorum oraz powiększona ilość głosów (kwalifikowana większość 2/3 dla Sejmu i bezwzględna większość dla Senatu). Art. 228 ust. 6 Konstytucji zabrania nadto zmiany Konstytucji w okresie wprowadzenia stanów nadzwyczajnych.

Z brzmienia art. 235 Konstytucji można wynieść, że ustawa o zmianie konstytucji ma taką samą moc co Konstytucja. Twierdzenie to może być jednak przedmiotem dysputy.
b. Ratyfikowane umowy międzynarodowe wymagające zgody wyrażonej w ustawie

W niektórych opracowaniach dot. przedmiotu Wiedzy o Społeczeństwie przeczytać, można, że drugim elementem piramidy są już ustawy. Tymczasem, zgodnie z brzmieniem art. 91 ust. 2 Konstytucji, jeśli dana umowa międzynarodowa do ratyfikacji wymaga zgody wyrażonej ustawą, to ma ona pierwszeństwo przed innymi ustawami. Na podstawie art. 89 ust. 1 Konstytucji Parlament musi wyrazić poparcie jeśli umowa dotyczy:

" pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych

" wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji

" członkostwa RP w organizacjach międzynarodowych

" znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym

" spraw uregulowanych w ustawie lub Konstytucji, które wymagają ustawy.

Nadto na podstawie art. 90 ust. 1 Konstytucji, Rzeczypospolita Polska może przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi takiej organizacji część kompetencji organów władzy państwowej. Ustawa, wyrażająca zgodę na taką ratyfikację może być poprzedzona przeprowadzeniem referendum (art. 90 ust. 2- 4 Konstytucji RP).

Pewien problem natury wbrew pozorom praktycznej pojawił się z chwilą wejścia Polski w szeregi krajów Wspólnot Europejskich. Niemal każdy kraj uznaje swoją Konstytucję za dominujące źródło prawa. Ale Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu wielokrotnie stwierdził, że mimo tego, prawo wspólnotowe powinno być bez wyjątków stosowane. Państwa wstępując w szeregi Unii Europejskiej zrzekły się części swej suwerenności, powołując do życia nowy system prawa, który musi być stosowany (vide orzeczenie COSTA vs. ENEL 6/64 z 15.07.1964 r.). Prawo europejskie powinno być stosowane bezpośrednio (vide orzeczenie Van Gend en Loos 26/62 z 05.02.1963 r.). Swoistą rewolucję przyniosły kolejne orzeczenia: Internationale Handelsgesellschaft 11/70 z 17.12. 1970 r., Les Verts C-294/83 z 23.04.1986 r. czy Solange I i II z 1974 i 1986 r., które niemal wprost wyraziły tzw. zasadę pierwszeństwa prawa Unii. Także przed ustawami zasadniczymi! Kwestia ta pozostaje otwarta a w przyszłości może nastarczyć pewnych wymiernych problemów.

c. Ustawy i akty równe ustawom

Ustawa można zdefiniować jako akt parlamentu o charakterze normatywnym, podporządkowany Konstytucji i ratyfikowanym umową międzynarodowym z art. 89 ust. 1 Konstytucji, ale zajmujący dominujące miejsce w systemie źródeł prawa. Ustawa posiada nieograniczony zakres przedmiotowy i dochodzi do skutku w specjalnej procedurze (vide art. 118 i n. Konstytucji RP).

Ustawy są najpowszechniejszymi aktami normatywnymi regulującymi kluczowe zagadnienia organizacyjne w państwie. Co więcej, zgodnie z tzw. zasadą wyłączności, część aspektów życia, może być regulowana wyłącznie na poziomie ustaw. Przykładem mogą być tu liczne delegacje ustrojowe, jakie odnajdujemy w Konstytucji np. art. 17, art. 25 ust. 4 i 5, art. 28 ust. 5, art. 37 ust. 2, art. 48 ust. 2, art. 49, art. 50, art. 51 ust. 5 etc.

Ustawa jest jedynym aktem normatywnym występującym na tym szczeblu systemu źródeł prawa. Oznacza to, że Parlament nie musi obawiać się konkurencji innych aktów normatywnych o takiej samej mocy prawa. Dzięki temu zachowana jest również przesłanka formalnej zależności pomiędzy elementami systemu prawa. Jak wspomina się na łamach innego opracowania , pewien potencjał anty-parlamentarny niesie instytucja referendum. Nie jest ona jednak w stanie zagrozić pozycji ustaw a tym bardziej zająć ich miejsce w systemie.

Osobną kwestią są tzw. rozporządzenia z mocą ustawy. Zgodnie z brzmieniem art. 234 ust. 2 one również mają charakter źródeł prawa powszechnie obowiązujących. Ich wydawanie jest jednak sytuacją

wyjątkową stąd obwarowane jest licznymi obostrzeniami. Nade wszystko kompetencję do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy posiada tylko prezydent na wniosek Rady Ministrów i to tylko w okresie stanu wojennego, gdy Parlament nie może obradować. Akt ten wymaga kontrasygnaty (podpisu) Prezesa Rady Ministrów i musi być potwierdzony na najbliższej sesji Sejmu. Ponad to rozporządzenia z mocą ustawy nie mogą regulować kwestii określonych w art. 228 ust. 6 Konstytucji RP tj. zmiany Konstytucji, ordynacji wyborczych do Sejmu i Senatu oraz organów samorządu terytorialnego, ustawy o wyborze Prezydenta oraz ustaw o stanach nadzwyczajnych.
d. Umowy międzynarodowe niewymagające ratyfikacji w drodze zgody wyrażonej ustawą

Umowy tego typu zawierane są przez Radę Ministrów (art. 146 ust. 4 pkt. 10 Konstytucji RP) a ratyfikowane przez prezydenta (art. 133 ust. 1 pkt. 1 Konstytucji RP). O zamiarze przedłożenia Prezydentowi RP umowy międzynarodowej, niewymagającej zgody wyrażonej w ustawie, Prezes Rady Ministrów informuje Sejm (art. 89 ust. 2 Konstytucji RP).

Akty normatywne tego typu muszą być zgodne zarówno z Konstytucją jak i ustawami. Nie ma w tym wypadku zastosowania art. 91 ust. 2 i 3 Konstytucji. Ich zaletą jest jednak nieograniczony zasięg przedmiotowy (z zastrzeżeniem oczywiście katalogu zagadnień, do których potrzebna jest zgoda wyrażona w ustawie) co znaczy, że niemal każdy rodzaj współpracy może związać Rzeczypospolitą i inny podmiot prawa międzynarodowego.
e. Rozporządzenia

Uszczegółowieniu postanowień ustaw służą rozporządzenia. Zważywszy na ich szczególny charakter (powszechność obowiązywania, liczebność w porządku prawnym, umożliwienie wykonania ustaw w kwestiach technicznych etc.), Konstytucja zawęża krąg podmiotów, które mogą wydawać rozporządzenia. Są to:

" Prezydent (art. 142 ust. 1 Konstytucji RP)

" Rada Ministrów (art. 146 ust. 4 pkt. 2 Konstytucji RP)

" Prezes Rady Ministrów (art. 148 pkt 3 Konstytucji RP)

" Ministrowie (art. 149 ust 2 i 3 Konstytucji RP)

" Przewodniczący Komitetów Rady Ministrów (art. 147 ust. 4 Konstytucji RP)

" Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (art. 213 ust. 2 Konstytucji RP)

Prawa do wydawania rozporządzeń nie można domniemywać, jeśli z treści Konstytucji wprost nie wynika takie upoważnienie. Innymi słowy, przytoczone wyliczenie ma charakter wyczerpujący.

Rozporządzenia mogą być wydawane tylko na podstawie wyraźnej delegacji ustawowej i to tylko w

granicach tego upoważnienia (por. art. 141, 173 § 4 czy 184 § 9 Kodeksu Postępowania Karnego). Treść rozporządzenia nie może być oczywiście sprzeczna z treścią ustawy a ponad to powinna być zdeterminowana ze względu na treść tej ustawy.

f. Akty prawa miejscowego

Akty prawa miejscowego wydawane są przez organy samorządu terytorialnego (np. radę gminy, radę powiatu, sejmik wojewódzki etc.) oraz terenowe organy administracji rządowej (np. wojewodę). Zgodnie z brzmieniem art. 94 Konstytucji RP podstawę ich musi wyznaczać stosowna ustawa, która określa jak szeroka materia może być regulowana za pomocą aktów prawa miejscowego.

Akty prawa miejscowego przyjęło się dzielić na dwie kategorie: przepisy wykonawcze do określonych ustaw oraz przepisy porządkowe.

Więcej na temat procedury i zakresu omawianych aktów odnajdziecie Państwo w innym opracowaniu p.t. "Zadania, uprawnienia oraz sposoby podejmowania decyzji przez organy władz samorządowych".

Zobacz także:

Dziedziny prawa

Funkcjonowanie prawa w czasie i przestrzeni

WOS : Historia : Język niemiecki : Język francuski : Kurs niemieckiego : Darmowy kurs WOS Arkusze maturalne z WOS : Repetytorium z historii : Kurs francuskiego : Repetytorium WOS